

מנהג המקום לעומת ה"האמת" / יהושע גרינשטיין

א) בעולם "מתמטי" מושלם

הרמב"ם [מכירה כ"ז/ח-] אף במוכר ולוקח; אין כל אלו הדברים וכיוצא בהן מענינים אמורים אלא במקום שאין שם מנהג... אבל במקום שנהגו שהמוכר כך מכר כך= הרי זה מכור וסומכין על המנהג... וזה עיקר גדול בכל דברי משא ומתן: הולכין אחר לשון בני אדם באותו המקום ואחר המנהג. אבל מקום שאין ידוע בו מנהג ולא שמות מיוחדין אלא יש קורין כך ויש שקורין כך - עושים כמו שפירשו חכמים בפרקים אלו....

ב) "למעשה"

הרב יוסף דב סולובייצ'יק זצ"ל [שם]- וסיים רבנו סיפורו לנו ואמר, שכשאנחנו נשמש ברכנות באיזו קהילה, עלינו להקפיד על כך שישאו הכהנים את כפיהם אפילו בשבת, אבל אין דבר זה לבדו כדאי לאבד בעדו את השטעללע [התפקיד].

הרב יוסף דב סולובייצ'יק זצ"ל [נכתב ע"י תלמידו הרב צבי שטר, "נפש הרב", הוצאת ראשית ירושלים, ירושלים התשנ"ד, עמ' קל"בג]- רבנו הקפיד מאוד על הכהנים שיברכו אפילו ביו"ט שחל להיות בשבת. וסיפר לנו שבתחילה, כשבא לאמריקה, היה רב בביהכ"ס בעיר באסטון [בוסטון], וחל ר"ה בשבת, ומנהגם של הכהנים שמה היה שלא לישא את כפיהם בשבת. וצעק עליהם מאוד וביעז אותם וכו', כי צעיר למים היה, ואורייתא הוא דרתח ב', והצלית להכריחם שיברכו את העם בר"ה. אך תיכף ומיד לאחר ר"ה בעשי"ת, כבר קודם יוה"כ- כבר פטרוהו מרבנותו.

ג) נוחו של המנהג

משנה, בבא מציעא, ז- השוכר את הפועלים ואמר להם "להשכים ולהעריב"; מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב - אינו רשאי לכופן. מקום שנהגו לזון - יזון, לספק במתיקה - יספק; הכל כמנהג המדינה **ירושלמי, מסכת בכא-מציעא, זא'** [על המשנה לעיל]- אמר רב הושעיה: זאת אומרת המנהג מבטל את ההלכה. **מסכת יבמות דף י"ב עמוד א'-** אם יבא אליהו ויאמר שחולצין במנעל שומעין לו, שאין חולצין בסנדל - אין שומעין לו, שהרי הרבים נהגו לחלוץ בסנדל. והמנהג מבטל את ההלכה. **מסכת פסחים ס"ז עמוד א'-** פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת... אמרו לו: "רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנח להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו טלה - תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי - תוחבו בין קרניו. ראה מעשה ונזכר הלכה, ואמר: כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.

ד) דוגמאות

- **שו"ת המהרי"ק סימן ט'-** ...יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומר קלוסים לתורה, אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בו היתר משום כבוד התורה, עכ"ל **רב האי גאון** כאשר הביא **רבינו יצחק אבן גיאות**. הרי לך שמנהג העשוי לכבוד התורה דוחה אפילו איסור שבות דהיינו ריקוד ביום טוב...
- **הרב אשר וייס** [מנחת אשר ג/כ"ד בענין ריקודים בשבת] - וידעתי שלא כך כתב המשנ"ב, ולשיטתו אין היתר... מכל מקום הנראה לעניות דעתי כתבתי לישב מנהגן של ישראל, וגדול המנהג כפי שכתב המהרי"ק שם, וכבר אמרו מנהג מבטל הלכה, ומנהג ותיקין הוא... ובפרט בדורות האחרונים שכך נהגו בכל קהילות החסידים ויש להם על מה שיסמוכו...
- **ערוך השולחן** [אור"ת, שמ"ה/יה]- ...אבל על כל פנים מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם, ורק על סמך היתר זה, וכאלו בת קול יצא הלכה כשיטה זו. ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו, אלא נראה כמשתגעים, שדבר זה נתפשט בכל ישראל ובפוסקים, דהאידנא אין לנו רשות הרבים רק בערים ספורות והגדולות בעולם כמו ערי מלוכה שיש בהם ס' רבוא, אבל לא בערים שלנו. ויען כי מצוה וחובה ללמד זכות על כלל ישראל לכן שמתי את לבי להמציא איזה היתר כמו שנבאר...
- **שו"ת אגרות משה** [אוי"ח ד/ל"ג]- צירוף הנהגים להתפלל בנוסח אשכנז לביכ"ג שמתפללין בו נוסח ספרד... ורוצים להעשות חברים (מעמבערס) קבועים ככל המתפללים... ברור ופשוט שרשאיין, ואין שינוי הנוסח מעכב לזה... ואין ענין הנוסחאות עושה חלוק בזה, דכל הנוסחאות הם שוין לקיום מצות התפלה ולהקדושה, ויש לכל נוסח מקור על כל תיבה ותיבה, בין ע"פ הנגלה בין ע"פ הנסתר... ולכן בדברים שא"צ לומר בקול רם ואין הדרך לומר בקול רם יעשה כמנהגו. ובדברים שנאמרים בקול רם... צריך להתפלל בנוסח הצבור, וכשהוא ש"צ צריך לומר כנוסח הצבור אף בתפלת הלחש שלו כיון שהוא להסדיר תפלתו.

ה) הסבר: הנהגה לא נהפך ל"מנהג" ב"מקרה"

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם - אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם, וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא **הסכימו עליהם כל ישראל**.

הרב יוסף-דב סולובייצ'יק [שיעורים לזכר אבא מר' בשיעורו 'שני סוגי מסורת']- מסורת מעשית של הנהגת כלל ישראל בקיום מצוות וזו מיוסדת על הפסוק - 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך'...

הרב חגיז [שו"ת הלכות קטנות, א/ט]- וזה כלל גדול שהיה מוסד בידינו; אם הלכה רופפת בידך פוק חזי מה עמא דבר כי פשוט הוא אשר באהבת ה' את עמו ישראל יסיר מכשול מדרכיהם ולא יסו כל העולם אחר היחיד אילו סברתו דחוייה...

הרב שלמה פישר [בית ישי, דרשות, סימן ס"ו]- אלא עיקר הטעם הוא משום קבלת כל ישראל עליהם... והיסוד לדבר זה, דקבלת הרבים מחייבת דורות... והחיוב הוא לפי מדת חוזק הקבלה שקבלו ישראל עליהם... וגדולה מזה נראה, דאף הכח שנתנה תורה לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, אף הוא מותנה בקבלת כלל ישראל עליהם את הדיינים שנתמנו לכך...

החזון איש [ככא בתרא ה', ד]- הא דהולכין אחר המנהג, יש בו ב' גוונים - אחד, מפני שזה שנכנס לחצר זו על דעת המנהג נכנס... והשני, מפני שהסכמת הציבור היו ככח בית דין.

1) הלכה X מנהג; המתודה למעשה

הרא"ש [שו"ת הרא"ש כלל ד סימן י]- ויהי בשנת... נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזעיר. ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפלת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו, ואנחנו קצת מהחברים עומדין עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר: "עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו: למה לא יזכירו וישאלו הגשם עד שבועות?" ויענוהו קצת מהחברים: "טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן; וישר בעיניהם.

וישלחו לחזון הכנסת להזכיר למחר הגשם. ויעשו כן... ויהי קול, כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר, ש"לא היה ראוי להזכירו, שסימן קללה הוא."

ויתאפק א"א הרא"ש ולא דבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד. וכתוב מגלת ספר לחזק דבריו, וזה תרפה; על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרת, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאל עתה ביום טוב הראשון של פסח. ולא מן כדו, אלא מכבר ימים רבים באשכנז נתרעמתי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו;

1) האחד, שאינן שואלים הגשמים כתיקון... דבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על דברי תורה, ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן... שבני אשכנז יעשו כפי צרכם שלא בשינוי המשנה...

2) והמנהג השני, שנוהגין לפסוק מלשאל ולהזכיר ביום טוב הראשון של פסח; והדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת. והמשנה (שם /תענית/ דף ב') שאומרת שמפסיקין מיום טוב הראשון של פסח, לבני ארץ ישראל נישנית,

כל אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנז ולא היה אדם מערער לדברי; אלא שאמרו: אין אנו צריכין לשנות המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצוי שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת מפני רוב הגשמים.

כשיצאתי מאשכנז ועברתי דרך פרובינצא, שמעתי במונפישליר שהיו מזכירים הגשמים בד' במרחשון, וישר מאוד בעיני. ואמרת לחכמי מונפישליר: תרצתם לי קושיא אחת; ולענין הפסקה מה אתם עושין? ואמרו, שעושין כמשנה, מיום טוב הראשון של פסח פוסקים; אמרתי להם: "שמא אינכם צריכים מטר בין פסח לעצרת?" אמרו לי, שהרבה הם צריכים, ואי אפשר לתבואה להתקיים בלא מטר. ואמרתי להם כל דברי, כאשר הם כתובים למעלה, וישרו מאד בעיניהם. אלא שאמרו: מה שאנו שואלין בשבעה במרחשון, כך הנהיגו חכמים הראשונים. ועל ההפסקה, לא נוכל לעשות דבר בשנוי מנהג, אם לא שיתקבצו חכמי הארץ... ובכואי הנה, ראיתי שיותר צריכין גשמים בין פסח לעצרת משאר מקומות. ואמרת כמה פעמים לחברי, שראוי היה שלא להפסיק מלשאל ולהזכיר עד עצרת... אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו, ונתקלקלו הזרעים... אמר לי לבי: עתה הגיע העת לתקן מה שנתאוויתי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת; ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה. וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבכם והסבו את דעתם אחורנית...

... ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אלהים חיים, גם אני חזרתי בי מלשאל ולהזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו... לא רציתי לעשות אגודות אגודות. ולא הייתי כותב בחול המועד, כי לא הורגלתי בכך, אלא שצורך שעה הוא מפני חלול שם שמים, וגם יש בדבר הזה קצת מצורך המועד. אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל. כל אלו הדברים נכונים, ודברים כלם נכוחים הם למבין וישרים למוצאי דעת, ודברים של טעם, על כן חתמתי שמי. דוד הכהן ברבי משה הכהן זלה"ה. ישראל ברבי יוסף נ"ע. יששכר הלוי בן הרב רבי יקותיאל הלוי זצ"ל. משה הכהן ברבי יהודה הכהן נ"ע. אין לפקפק על דברי רבותינו, כי שפתים ישק משיב דברים נכוחים; שלמה ברבי יעקב ז"ל.

2) סוף דבר

הרב יוסף דב סולובייצ'יק זצ"ל [נכתב ע"י תלמידו הרב צבי שכטר, "נפש הרב", הוצאת ראשית ירושלים, ירושלים התשנ"ד, עמ' רמ"ג/ד]- דעת רבנו היתה דבזה"ז א"צ מציצה בכלל, וכדברי התפא"י למשניות... וסיפר לנו היאך שפעם אחת רצה המוהל לעשות מציצה בפה, וביקש רבנו מנו שלא יעשה, וכשהפציר המוהל בדבר, א"ל רבנו שאילו היה אביו הגרמ"ס נוכח, לא היה מניחו כלל לעשות המציצה בפה בשום אופן "אבל אני מאד טאלענרט, והיות שאתה מפציר כ"כ-אניחך.